

Українська ідентичність як феномен суспільної поведінки. Засади формування.

Як ви думаєте, чому Майдан переміг? В чому основна причина?

Накопичилося надто багато зазіхань на українську ідентичність – мову, історію, європейську приналежність. Я схильний ставити на перший план ціннісний вибір українців, який зокрема привів до вибухового піднесення політичної культури, до руйнування антиукраїнських стереотипів, над якими століттями працювала російська імперська, у т.ч. радянська пропаганда. Тепер всі громадяни України насамперед вважають себе українцями, без втрати інших власних ідентичностей. Україна стала спільною цінністю для всіх своїх громадян, яку треба боронити. Ми не стерпіли приниження власної гідності. Тепер на часі – створення ефективної держави. Без цього всі жертви будуть марними. Я розумію, що це страшні слова, але потрібно дивитися правді в очі.

Національна ідентичність впливає на життєдіяльність нації загалом, на всі аспекти її суспільного буття – утвердження атрибутів і символів державності, мовну політику, виховання молоді, освіту, фактично, на всі гуманітарні і суспільствознавчі науки, інформаційно-комунікативну сферу, пріоритети економічної та зовнішньої політики тощо. Від того, як населення країни ототожнює себе з певною культурою, державними та правовими інституціями держави, залежить територіальна цілісність, взаємовідносини між різними групами населення: етнічними, політичними, соціальними, релігійними. Тому необхідна національна консолідація громадян України та усвідомлення ними причетності до цього об'єктивного для кожної держави процесу. Формування загальнонаціональної ідентичності здатне зміцнити національну цілісність країни.

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У своїй життєдіяльності людина свідомо визначає себе відносно великої кількості суспільних утворень: сім'ї, етносу, релігії, мови, держави, країни, партії, громади, нації, місця проживання тощо. Це самовизначення, ідентичність може набувати найрізноманітніших форм, часом дуже екзотичних. Як стверджує В. Мединський, після поразки англійської революції на чолі з О. Кромвелем, який настійливо боровся з пияцтвом, коронований Чарльз II оголосив тривале вживання алкоголю патріотичним обов'язком кожного англійця: «П'єш вино? Ти англіканської віри! Ти «свій»! А якщо не п'єш? Мабуть, ти затаєний пуританин! Ти неправильної віри та ворог короля...» [1].

Українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Національній – тому, що вона не обмежується кордонами держави Україна, і в певному відношенні є тотожною громадянській ідентичності як феномену політичної нації. Етнічній – оскільки, по-перше, система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди не є загальноприйнятими, а по-друге, українці – не просто етнос, один із багатьох, який мешкає на теренах України, а етнос титульний, що дає назву країні, державі та її символам. Українську ідентичність мають також представники численної діаспори – і західної, і східної. Крім того, Україна, як і всі країни, теж має свою неповторну природну та соціокультурну ідентичність, на підставі якої формується і внутрішній, і міжнародний імідж та бренд.

Однак консолідуючою засадою будь-якого суспільства, у тому числі України, є загальнонаціональна ідентичність – ототожнення себе людиною з певною спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні, а й на емоційному,

В Україні проблема національної ідентичності має свої особливості, зумовлені передусім тривалим періодом бездержавності, перебуванням територій сучасної України

під контролем різних імперій і державних утворень, тривалою мовно-культурною асиміляцією українського населення. Як вважає Е. Вілсон, «...українську ідентичність ще треба «перебудувати», відокремивши її від інших національних історій, з якими пов'язувалося життя українців протягом сторіч – російської, радянської, польської, угорської тощо»

Історичні витоки української ідентичності можна віднести до згадок топоніма «Україна», вперше зафіксованих у 1187 році у Київському літописі, через 130 років після смерті київського князя Ярослава Мудрого [4]. До того ж, як пише М. Моїсеєв (академік РАН), коли на Куликовому полі зійшлися орди Мамаєва та руське ополчення, з Червоної України князь Боброк привів рать. Тоді всі частини Русі називалися Українами; Московії на той час не було, це була Заліська Україна, Київ називався Дніпровською, а Галичина – Червоною Україною.

Уперше феномен української ідентичності як проблема національного будівництва згадується у кириломефодіївців і Т. Шевченка. Лише у нього з'являється сучасне поняття «народу» як уявленої ідеалізованої спільноти «і мертвих, і живих, і ненароджених», яка включає в себе всі стани, затираючи, як пише М. Рябчук, драматичний розлом між козацькою Україною (кочовою, лицарською) та селянською (осілою, землеробською) [5]. Ідеологічні настанови братства виходили із пріоритету таких важливих для формування модерної української нації принципів, як народний суверенітет, національна держава, федеративний устрій, народоправство, заперечення деспотизму й абсолютизму тощо. Усе це сприяло становленню доволі окресленої демократичної течії в українському націєтворчому процесі.

Формування загальноукраїнської ідентичності є визначальним чинником економічного поступу держави, становлення власної соціокультурної та цивілізаційної окремішності країни.

Протягом своєї історії Україна була місцем зустрічі, перетину та взаємовпливу множини культурно-цивілізаційних і геополітичних впливів, що визначили наявний амбівалентний стан ідентичності більшості її громадян та цілу низку етнополітичних проблем сьогодення. Проте вже зараз у країні є певний мінімум національного консенсусу, що уможливує її поступ як відносно стабільної та демократичної спільноти. У державі на сьогодні створена належна політико-правова база, що відповідає потребам розвитку багатоетнічного суспільства та міжнародно-правовим стандартам у сфері захисту прав національних меншин.

За роки незалежності держава продемонструвала здатність вирішувати гострі етнонаціональні проблеми, запобігати їх переростанню в жорстокі конфлікти з непередбачуваними для долі держави наслідками. Крім того, Україна як одна з небагатьох країн на пострадянському просторі вже неодноразово демонструвала демократичний перехід влади до нових політичних сил без зіткнень і потрясінь, які б могли дестабілізувати соціальний та економічний розвиток суспільства. Навіть у найбільш складні періоди 90-х років, 2004-2005 рр. суспільство продемонструвало свою зрілість і вибір цивілізованого виходу зі складних політичних ситуацій. Між тим розшарування регіональних, ціннісних, світоглядних, мовно-культурних, політичних орієнтацій громадян України є певним викликом національній безпеці країни. Тому утвердження й розвиток української національної держави можливі передусім за умови об'єднання зусиль усіх етносів, що проживають на її теренах, довкола цінностей українства та консолідуючої загальногромадянської ідеї захисту прав і свобод громадян. Саме реалізація цього концепту всіма політиками, громадянами, фахівцями різних галузей господарства, науки, освіти, мистецтва уможливує створення в конкретно-історичних умовах підґрунтя ідеології державотворення на основі громадянського миру й злагоди.

Становлення української політичної нації не можливе без формування таких особистісних смислів життєдіяльності її громадян, як любов до своєї рідної землі та

Батьківщини, готовність захищати її свободу та незалежність, почуття національної гордості, віра в достойне майбутнє свого народу, впевненість у його історичному призначенні тощо. Для свого політичного, соціального, економічного та, зрештою, і військового становлення українська політична нація має нагальну потребу в колективній пам'яті, колективній моралі та цінностях.

Адже подальший прогрес українського суспільства детерміністично пов'язаний з розвитком українського громадянина патріота, свідомого самого себе, своєї нації, майбутнього всього людства. Виховання такого громадянина – першочергове завдання школи.